

1970 - 1960

שנות ה-60 היו נהדרות, בתנאי שאתה מוכן להסכים שגם האמנות, ולא רק הפוליטיקה והמלחמות, היא ההיסטוריה והביוגרפיה שלך

האושר היה בהישג יד

האושר הפרטי היה בהישג יד. החאקי, ויותר מכך תחושת ההאקי, החלו מוגדרים כנוסטאלגיה. העולם המערבי הגיע לישראל, שהחלימה ממלחמת קרש. העולם המערבי היה החיפושיות, הקולנע הצרפתי החדש, הנשיא קנדי, תקשורת, ספרות מתורגמת. ניהוח דמוקרטי הגיע לחופנו מהעולם המערבי. מלחמת קרש החלה לקבל מימד של אפיוודה פוליטית. 'הבית השלישי' והנסיגה נדחקו לשולי הזיכרון הלאומי כמליצה שהרקיבה קודם שכללה, או כמליצה שלא מצאה את שעתה.

עד מלחמת ששת הימים, היו שבע שנים. מבחינה אחת לפחות, היו אלה שבע שנים נהדרות. יופי כזה אולי לא נראה עוד. הכל, מבחינת האמנות הישראלית והתרבות הישראלית. שבע שנים של חיים מלאים. האמנות היא חיים מלאים.

מה קרה, נולד, התפתח, צץ. השפע הגדול מאז השפע הגדול והמשונה של המלחמה הראשונה והשנים הסמוכות לה מיד.

קרה ונולד וצץ: ארכיטקטורה ישראלית עם אלדר שרון וצבי הקר. התקבלות שירת עמית/וד/ רביקוביץ. חוג לתולדות האמנות נפתח באוניברסיטה העברית. נפתח מוזיאון ישראל. נסים אלוני ויוסל ברגנר 'נכנסים לתמונה'. 'הנסיכה האמריקנית'. 'יחיאל שמי עושה את תיאטרון ירושלים'. עודד קוטלר ובימת השחקנים. מקימים את הטלוויזיה הישראלית. זבולון המר מתחיל לצבור מעמד כצעיר הישראלי הדתי החדש. אורי זוהר ואריק איינשטיין. מועדונים כמעט-אמיתיים בתל אביב.

מושגים כמו קאריירה, כסף, ואמביציה אישית חדלים להיות מגוונים. האמן אינו מייצג עוד את התנועה והרעיון. רימורסס של שפיות מותר לקופסה הישראלית הסגורה. השפה העברית נענית למציאות.

אנשים פשוט מתחילים לנסוע לחו"ל, כי יש עולם בחוץ ואפשר, ובעיקר מותר לנסוע. לייטסדורף ובר כבר אינן האופנאויות היחידות. קרום דק של בורגנות ישראלית חדשה ומעט-משיכילה מתחיל להתקרב בערים הגדולות. מסתמן מעמד-בינוני רב משתתפים. מסתמן מעמד-מקופח רב משתתפים. ועל כן, השפה העברית התחילה להנפיק מלים לועזיות כמו אינטגרציה. עוד מעט תגיע 'התודעה הדתית'. אמנות תחליף את המלה הפשוטה אמן.

מה עוד. כבר מותר להינות מכסף. אנשים לומדים שפות. פה ושם, אפילו לבשל ולערוך שולחן, ולהתלבש.

אוניברסיטת תל אביב מתחילה להתפתח. בטלה מעט קדושת האוניברסיטה העברית. זו התל אביבית מציעה יותר המוקרטיות, יותר סיכוי לחוקרים ולמרצים צעירים. השמיים האקרמאיים נפתחים קצת. ישראל, למשך שנים אחדות, נראתה כשדה סמאנטי ומושגי מתערבן, מתחייב, מגורה עד שורש עצביו. מינון הפאטוס נעשה שפוי למדי. אורי ליפשיץ ורפי לביא מוצגים במוזיאון ישראל. שמאל ישראלי חדש או מתערבן משתף פעולה עם אמנות ישראלית מודרניסטית. הימין הישראלי מתרוקן מיוצרים ומרוח. כתבי-העת הפוליטיים והספרותיים 'אתגר', 'יזכני', 'קילטרטן', המשווריים וליה הרץ, יונה וולך, יאיר הורביץ ומאיר יוזלטר, והסופרים יהושע ועוז - מתאזרחים. הלגיטימציה מהירה. ועוד: ראשית צמיחת 'פרסונות כותבות' חדשות כגון יורם כרונובסקי, יגאל כורשטיין, תנוד לויז (כמשורר). ועוד: המעמד המתעצם של עמוס קינן בתחום השפה-עיתון, והסתמנות הסטגנציה של ספרות הפלמ"ח.

כל אלה הצטרפו לאפשרות נהדרת בדבר מודרניזם ישראלי המבוסס על תוכנה-מודרניסטית, גם אינטואיטיבית וגם משיכילה. ואז, במלחמת ששת-הימים, גם המשורר המעודן קורא להצבת משה דיין בתפקיד המוביל הלאומי. ושלוש השנים הבאות, מבחינת האמנות הישראלית, הן כבר העורף של שבע הטובות. וגם מתוך העורף הזה תצא הבטחה ישראלית צעירה נהדרת.

ובשנות ה-70, ההבטחה כבר תהייה למציאות תרבותית ואמנותית כמעט ממוסדת. הציור של רפי לביא ויאיר גריבו, והתיאטרון של תנוד לויז, יהיו כבר אמנות. כלומר, לא עוד הבטחה. אלא עיסוק פורה, מתפתח. מלחמת ששת הימים תפר את תקופת-הפרט ותחזיר אותנו לביחד, לקולקטיב. ויותר ממנה מלחמת יום כיפור.

מה עוד: טדי קולק לקח את ראשות עיריית ירושלים. עגנון ופרס נובל. יצחק רבין נכנס להיסטוריה הפוליטית הישראלית. לוי אשכול ראש ממשלה. משה סנה רוחק עצמו לעמדות מחוסרות יתרון. גוש אמונים מתחיל להיוולד ביישובות התיכוניות. לאתר המלחמה, ארץ ישראל השלמה עוברת ממצב של פראוזה למצב של כוח, אנרגיה, פעולה.

זו ההיסטוריה בגדול. ההיסטוריה כקטן היא ציור של משה קופפרמן, פסל של יחיאל שמי, שיר של יהודה עמיחי, שהצביעו על אפשרות של מודרניזם אמיתי, של חירות הרוח. ובעיקר, על הכוונות הנפשית הגבוהה של הפרט שהוא אמן ישראלי. כוונות שאינה מוקהית על ידי 'ההיסטוריה בגדול', ושאינה מוקדשת רק לשירות ההיסטוריה הזו. ■

אני נשבע שבשנות ה-60 שמי ארצנו היו כהירים יותר, המים היו טעימים יותר, הגברים גברים יותר, והנשים נשים יותר. תל אביב היתה אמיצה יותר. ירושלים היתה מקום אפשרי יותר. הבודהה היתה תמימה יותר, ועל כן מעוררת לב יותר. העיתונות היתה יותר חדרות הוד עצמי. המליצה הציונית והשגב הבן גוריוניסטי החלו לאט לפקוע. לאבה תוקף, להאסף אל ההיסטוריה הקרובה. עד מלחמת ששת הימים היו שבע שנים.

לשם שינוי, הבה נזכור את התקופה ררך השירה והאמנות. ודרך האושר הפרטי. ודרך הפרט, שיכול היה למשך שנים אחדות להאמין שישראל מכירה בזכות הפרט שלו, וחדלה להתייחס אליו כמגוייס למלחמות, להתיישבות, לתקומה. כאילו נוצר רווחיזמן מלאכותי, והכלל העניק לפרט את מרכז הבימה.

השירה של נתן זך, יהודה עמיחי ודליה רביקוביץ, היתה שירת פרט. והארכיטקטורה של שרון והקר נגדה את תרבות השיכונים. עודד קוטלר הציע תיאטרון אלטרנטיבי לתיאטרות הממוסדים. נסים אלוני הציע שפה חדשה. יגאל תומרקין ויחיאל שמי הציעו מודרניזם.

שנות ה-60, הפסל יגאל תומרקין מבשר את ראשית האוונגארד באמנות הישראלית. תצלום: י. צפיר

אדם ברוך